

VEREENIGING
VOOR PENNINGKUNST
TE AMSTERDAM

DERDE
JAARVERSLAG
1928

VEREENIGING
VOOR PENNINGKUNST
TE AMSTERDAM

DERDE
JAARVERSLAG
1928

BESTUUR

C. G. VATTIER KRAANE,	Voorzitter
A. O. VAN KERKWIJK,	Secretaris
H. J. M. EBELING,	Penningmeester
Mr. L. G. N. BOURICIUS, ¹⁾	} Leden
Dr. M. R. J. BRINKGREVE,	
J. HULSHOFF POL,	
Mr. A. STARING	

PENNINGRAAD

Dr. M. R. J. BRINKGREVE
J. HULSHOFF POL
A. O. VAN KERKWIJK
Mr. A. STARING

SECRETARIAAT

NASSAULAAN 22 — 's-GRAVENHAGE

¹⁾ Bij het ter perse gaan van dit verslag bereikt ons het droeve bericht, dat Mr. Bouricius 21 Februari te Rijswijk overleden is.

LEDEN.

Mevr. E. J. Aalders—Cruijff	Rotterdam
J. Alberdingk Thijm	Laren (N.H.)
Algemeen Nederl. Verbond	's-Gravenhage
Mevr. C. A. Annegarn—Grauw	's-Gravenhage
Prof. Dr. W. H. Arisz	Groningen
F. L. G. d'Auméric	Scheveningen
P. J. van Baarda	Weltevreden
F. Balhuizen	's-Gravenhage
L. A. H. Banning	's-Hertogenbosch
H. J. Beckman	Amsterdam
Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland	's-Gravenhage
Chr. Beels	Amsterdam
J. Beintema	Breda
Görzsönyi Vargha Béla	Budapest
A. J. Bemolt van Loghum Slaterus	Arnhem
A. C. van den Berg	's-Gravenhage
Th. H. Bernsen	Breda
Ir. J. T. Bethe	Soerabaia
Ph. C. Beylsmit	Amsterdam
Mr. J. Bierens de Haan	Amsterdam
Mr. A. J. E. A. Bik	's-Gravenhage
Mr. W. Bisschop	Purmerend
D. Blok	Lisse
J. Th. Boelen	Amsterdam
Mej. M. H. Bottenheim	Amsterdam
Mr. L. G. N. Bouricius	Rijswijk (Z.H.)
H. Brautigam	Rotterdam
Mej. H. Brinkgreve	Utrecht
Dr. M. R. J. Brinkgreve	Voorschoten
Ir. J. J. van den Broek	Dordrecht
Dr. W. Bronkhorst	Apeldoorn
F. de Bruyn	Amsterdam
J. Burgy	's-Gravenhage
A. Buttler	Leiden
H. van der Bijl	Amsterdam
Dr. H. K. Cohen	Rotterdam
Mr. A. le Cosquino de Bussy	Amsterdam
H. H. van Dam	Rotterdam
Mr. W. A. C. van Dam	Rotterdam
Mr. H. Daniels	's-Gravenhage
Ir. A. E. Dinger	Heerlen (L.)
Ir. R. J. Dinger	's-Gravenhage
S. Dirkzwager	Rotterdam
C. A. J. van Dishoeck	Bussum
Jhr. P. J. O. v.d. Does de Willebois	Hinthain (N.-B.)

J. A. Doornweerd	Malang
J. J. van Dorsten	Soerabaia
Mr. G. C. Douwes Dekker	's-Gravenhage
R. P. Doyes	Uithuizen
A. Drees	Haarlem
R. H. Driessen	Maarssen
Ir. W. H. B. van Dunné	Dieren
J. F. Duwaer	Amsterdam
H. J. M. Ebeling	's-Hertogenbosch
S. P. van Eeghen	Amsterdam
H. J. Ekker	Hengelo (Ov.)
M. Elias	's-Hertogenbosch
Dr. D. Th. Enklaar	Breda
P. Wertheim von Enying	Székesfehérvár
Mr. R. H. Erdmann	Amsterdam
D. P. D. Fabius	Amsterdam
H. Fechner	Batavia
D. N. E. Fränckle S.O.	Gesiekan, Djoeja
Mr. J. W. Frederiks	's-Gravenhage
M. H. J. M. Frerichs	's-Gravenhage
Prof. Dr. C. Gerretson	Utrecht
J. Gerritsen	Semarang
Ned. Fabriek van Gouden en Zilveren Werken, Gerritsen en Van Kempen	Zeist
Mr. D. Giltay Veth	Amsterdam
Jac. J. van Goor	Utrecht
H. J. L. Grader	Soerabaia
A. Grevenstuk	Baambrugge
Jhr. R. Groeninx van Zoelen	's-Gravenhage
Anton H. M. de Groot	Rotterdam
Mej. L. J. van Gijbland Oosterhoff	's-Gravenhage
H. Johs. de Haas	Santpoort
E. Hamakers	Bandoeng
J. H. Harmeyer	Rotterdam
Dr. H. P. Heineken	Amsterdam
E. Heldring	Amsterdam
Mevr. B. Heyse-Tak	Middelburg
G. P. L. Hilhorst	Djokjakarta
F. A. Hoefer	Hattem
Mevr. A. W. Hoette	Rotterdam
A. P. van Hoey Smith	Rotterdam
Mr. P. Hofstede de Groot	Amsterdam
H. A. Hoofst	's-Gravenhage
B. Hooykaas Bzn.	Rotterdam
H. Hotke	's-Gravenhage
Dr. H. Houben	Breda
Mr. J. Houben	Breda
E. C. C. Houck	Deventer
H. R. van Houten	Wassenaar
I. M. Hudig	Rotterdam

Jaap Hudig	Amsterdam
W. J. N. Baron van Hugenpoth tot Aerdt	Utrecht
Ir. A. Hulshoff Pol	's-Gravenhage
J. Hulshoff Pol	's-Gravenhage
Dr. Desider Hülll	Budapest
M. H. van Huut	Weltevreden
A. M. Ingenegeren	Soerabaia
Mej. C. Ingen-Housz	Breda
J. Ingen-Housz	Breda
P. Izeboud	Wonosobo
H. de Jager	Weltevreden
N. de Jager	Groningen
Mevr. J. E. C. de Joncheere-Sayers	Dordrecht
A. de Jong	Lecuwarden
E. de Jong	's-Hertogenbosch
I. Joppe	Amsterdam
R. A. Kaiser	Bloemendaal (N.H.)
C. J. M. C. Kalis	Voorburg (Z.H.)
J. F. Kat	Soerabaia
A. O. van Kerkwijk	's-Gravenhage
J. H. Th. O. Kettlitz	Utrecht
Mr. R. E. Kielstra	Amsterdam
B. Klaare	Wassenaar
W. Knap	Hilversum
J. Knottenbelt Tzn.	Diepenveen (Ov.)
Koninklijke Begeer	Voorschoten
C. J. Kortebach	Voorburg
A. de Koster Jr.	Leiden
W. Kreeft	Voorschoten
J. Kriege	Woerden
R. Kroon	Langsee, Pati
Ir. J. G. Kruimel	Arnhem
H. A. Kruytbosch	Semarang
Mevr. T. van der Kun-Bekkenist	Amsterdam
J. Kuneken	Soerabaia
Dr. H. A. Kuypers	Rotterdam
P. C. Labriijn	Leiden
Jhr. A. D. Laman Trip	Ginneken
Mr. F. J. van Lanschot	's-Hertogenbosch
K. van Lanschot	's-Hertogenbosch
Mr. W. M. van Lanschot	Vught
Th. J. Laponder	Soerabaia
E. J. Laufer	Soerabaia
J. Lefébure	Amsterdam
Mevr. Wed. H. van Lelyveld—v. d. Wijck	Amersfoort
G. A. Lewin	's-Hertogenbosch
J. H. van Lexau Frieswijk	Doesburg
Ir. J. W. L. van Lighten	Soerabaia
G. J. Ligthart	Bilthoven
Mr. J. P. Graaf van Limburg Stirum	Berlijn

J. M. J. van Lis	Wolvega
Dr. J. P. Lotsy	Velp (Geld.)
Huib Luns	Amsterdam
Mej. M. G. A. de Man	Middelburg
Prof. Dr. W. Martin	Wassenaar
Mr. F. E. Mathon	Breda
Jacob Mees P. Rzn.	Rotterdam
Kuno Mezger	Marseille
O. P. F. Michel	Semarang
J. J. van Mierlo	Breda
S. Mohr	Weltevreden
A. Molkenboer	Oldenzaal
Mej. Phemia Molkenboer	Amsterdam
R. J. Montijn	Delft
P. A. J. Mooyen	Amsterdam
J. H. J. van de Mortel	's-Hertogenbosch
Hugo C. Mulder	Amsterdam
Muntmeester ('s Rijks)	Utrecht
G. Naeff	's-Gravenhage
Mej. Dr. E. Neurdenburg	Groningen
Walther Nieden	Rotterdam
J. A. Nieuwenhuis	Scheveningen
Prof. A. W. M. Odé	Delft
H. van Oeveren	Amsterdam
Mr. A. Baron van Oldeneel tot Oldenzeel	Oosterhout
H. E. Oving Bzn.	Groningen
J. Th. van Oyen	Semarang
Charles Parijs	Medan
Penningkabinet, Koninklijk	's-Gravenhage
Persbureau „Aneta”	's-Gravenhage
Mej. H. D. Plancken	's-Hertogenbosch
Mr. V. W. Ch. Ploegman	Soerabaia
J. E. van der Pot	Rotterdam
Jhr. Ir. H. F. Ram	Utrecht
Joh. Ravestein Hzn.	Leiden
Jhr. Mr. A. Reigersman	Haarlem
Jhr. Mr. Dr. A. J. C. Rethaan Macaré	's-Gravenhage
Dr. J. H. O. Reys	's-Gravenhage
G. Roelink	Pati (Java)
J. W. de Roever	Weltevreden
Mr. J. van Roosmalen	's-Hertogenbosch
Prof. Dr. A. H. M. J. van Rooy	Amsterdam
Mr. F. van Rossem	Rotterdam
W. van Rossum du Chattel	Voorburg
Jhr. Mr. E. F. M. de Roy van Zuidewijn	Breda
Mej. G. J. W. Rueb	's-Gravenhage
A. G. Ruygrok	Amsterdam
Jhr. Mr. R. van Rijckevorsel	Maastricht
A. van Rijnsouw	Leiden
Ir. O. Z. van Sandick	Sepandjang

P. Scheffelaar Klots	Bussum
Chr. Schimmel	Soerabaia
H. A. Scholtz	Amsterdam
Mr. L. M. Schorel	Weltevreden
Mr. G. E. F. M. van der Schrieck	Breda
M. Schulman	Amsterdam
E. J. H. J. Schut	Tilburg Stationstr. 19
Dr. W. C. Schuylenburg	Utrecht
G. Shutte Raaff	Besoeki (Java)
Dr. S. Simons	Amsterdam
Mr. J. P. W. A. Smit	's-Hertogenbosch
Mevr. G. Smith—van Stolk	Rotterdam
A. Smits	Breda
Mr. F. Smits	Breda
Jhr. Mr. M. W. Snoeck	Zwolle
Mr. Dr. W. van Sonsbeeck	Breda
Raden Toemenggoeng Ario Sosrowinoto	Sampang (Madoera)
L. Spaanderman	Voorschoten
Mevr. Mr. D. Spanjaard	's-Gravenhage
Mr. E. Baron Speyart van Woerden	Breda
F. E. van der Staay	Ginneken
C. W. Stants	Soestdijk
Mej. I. Stants	Voorschoten
Mr. A. Staring	Wassenaar
Mevr. I. Stibbe—Koopman	Utrecht
Ir. M. I. Stoel Feuerstein	Eindhoven
W. Stork	Delden
N. R. Sturkop	Soerabaia
J. Stuyt	's-Gravenhage
Jhr. Mr. F. W. van Styrum	Haarlem
J. W. Teilers	's-Gravenhage
Jhr. Mr. D. F. Teixeira de Mattos	's-Gravenhage
Ede Teles	Budapest
Teyler's Stichting	Haarlem
Mr. F. Tilman	Breda
Mr. R. E. Tilman	's-Hertogenbosch
R. M. C. Tilman	's-Hertogenbosch
G. A. den Treffer	Kerkwijk (Geld.)
H. W. Valk	's-Hertogenbosch
B. Valkenburg J. Jzn.	Scherpenzeel
C. G. Vattier Kraane	Amsterdam
W. C. van der Veer	Maartensdijk
M. M. F. van Velsen	Semarang
F. Velthuysen Weil	Lawang
J. Verbiest	Amsterdam
Jac. L. Verhoog	Voorschoten
A. J. A. Verschraage	Breda
Mevr. Verstege	's-Gravenhage
J. M. van der Vet	Utrecht
Jhr. O. B. van Vierssen Trip	Groningen

M. H. Vieweg	Lecuwarden
Tijpke Visser	Bergen (N.H.)
E. Voet Jr.	Bloemendaal (N.H.)
Mevr. W. P. de Vries-geb. de Vries	Utrecht
Jhr. Ir. A. C. von Weiler	Wassenaar
Jhr. W. K. von Weiler	Zutphen
Ir. Th. Weissenborn	Soerabaia
A. van der Wel	Delft
Ir. H. L. Welter	Buitenzorg
L. Wesselo	Rotterdam
W. L. Wesselo	Soerabaia
Mr. M. H. A. van West	Malang
T. H. van de Wetering	Hemelum (Fr.)
Dr. A. J. van der Weyde	Utrecht
Mej. R. M. Wichers Wierdsma	Domburg
Prof. P. van der Wielen	Hilversum
H. Winters Mzn.	Venlo
Mevr. Dr. J. W. Wurfbain	Velp (Geld.)
Mr. P. J. van Wijngaarden	Rotterdam
Ir. W. K. de Wijs	Enschede
Th. Ziegenhardt	Santpoort
J. C. van Zoelen	Amsterdam
C. A. van Zoest	Lekkerkerk
W. K. F. Zwierzina	Amsterdam

PLAAT I.

1e Penning van het Vereenigingsjaar 1928.

2e Penning van het Vereenigingsjaar 1928.

JAARVERSLAG VAN DE VEREENIGING VOOR PENNINGKUNST.

1928.

Als eerste penning, uitgegeven tijdens het derde Vereenigingsjaar, werd den leden toegezonden de door den beeldhouwer-medailleur Huib Luns ontworpen medaille, die de groote verdiensten van Koning Willem I herdenkt ten opzichte van handel, scheepsvaart en nijverheid. Hij vertoont op de voorzijde het aanzien, eenigzins rechts gewend hoofd van den Koning, door een eenvoudig lauwerstrandje omgeven, met links de naam van den vervaardiger. De keerzijde beeldt de emblemata af van handel, scheepvaart en nijverheid, verbonden door een banderol, waarop de spreuk: Je Maintiendrai, omschrift: WILLEM I KONING DER NEDERLANDEN 1815: 1840. Beneden in het veld het monogram der Vereeniging en het jaartal 1928. (Plaat I).

Door den beeldhouwer-medailleur F. Werner te Amsterdam, werden de Vereeniging aangeboden de beide gipsmodellen voor een penning ter gelegenheid der Olympische Spelen. Aan den heer Werner is echter bericht dat, aangezien reeds begin Januari aan de leden een penning van den beeldhouwer J. Kaas, de Olympische Spelen herdenkende, was toegezonden, geen gebruik zou worden gemaakt van zijn gewaardeerd aanbod, om naar zijne modellen een penning voor onze leden te doen vervaardigen.

De beeldhouwer-medailleur C. J. van der Hoef berichtte verder, dat hij bereid was om bij voorkomende gelegenheid tegen speciale bijzonder gunstige voorwaarden voor de leden een gedenkpenning te ontwerpen, van welk aanbod ter gelegener tijd gaarne zal worden gebruik gemaakt.

Propaganda voor onze Vereeniging, met gelukkig succes, werd voornamelijk door de leden Jhr. Mr. E. F. M. de Roy van Zuydewijn te Breda en omstreken gemaakt, door Ir. A. Hulshoff Pol bij zijne Indische bekenden en door den heer C. J. Kortebach te Voorburg. Door het benoemen van den heer W. L. Wesselo tot Correspondent der Vereeniging voor Nederl. Indië gelukte het ons tevens het aantal Indische leden niet onaanzienlijk te doen toenemen. Een tweetal tentoonstellingen, eveneens ten doel hebbende de belangstelling voor den penning te doen toenemen, werden in het afgelopen jaar gehouden.

Te Groningen werd in den zomer eene tentoonstelling gehouden van een klein aantal oudere Nederlandsche gedenkpenningen naast een groot aantal in de laatste jaren hier te lande vervaardigde medailles van de voornaamste medailleurs.

Deze tentoonstelling werd te Rotterdam in den Rotterdamschen Kring van 10—21 October op uitgebreider schaal herhaald; aan de te Groningen tentoongestelde penningen kon toch door de welwillende medewerking van eenige verzamelaars worden toegevoegd een aantal oudere en nieuwere buitenlandsche gedenkpenningen, reproducties en afbeeldingen. Op beide tentoonstellingen werd den bezoekers gedemonstreerd het ontstaan van den modernen penning. Eene causerie, door Jhr. Ir. A. C. von Weiler op de Rotterdamsche tentoonstelling gehouden is in dit Jaarverslag opgenomen.

Het ligt in de bedoeling van het bestuur eene dergelijke tentoonstelling dit jaar te 's Hertogenbosch, en zoo mogelijk nog in andere plaatsen te houden. Aan den Rotterdamschen beeldhouwer Taudin Chabot werd door de Vereeniging verzocht om zijn krachten te beproeven aan het ontwerpen van een tweede medaille in 1928 uit te geven. De beide ontwerpen door den kunstenaar ingezonden „het Kind in het Verkeer" en „Streven", hoewel zeker verdienstelijk werk, meende de Penningraad niet te moeten doen uitvoeren.

Aan den Delftschen beeldhouwer H. J. Etienne werd hierop voorgesteld de tweede medaille te ontwerpen. Deze koos tot onderwerp het Verkeer tusschen Nederland en Nederl. Indië in 1602 (bij de oprichting der O. I. Compagnie) en in den tegenwoordigen tijd.

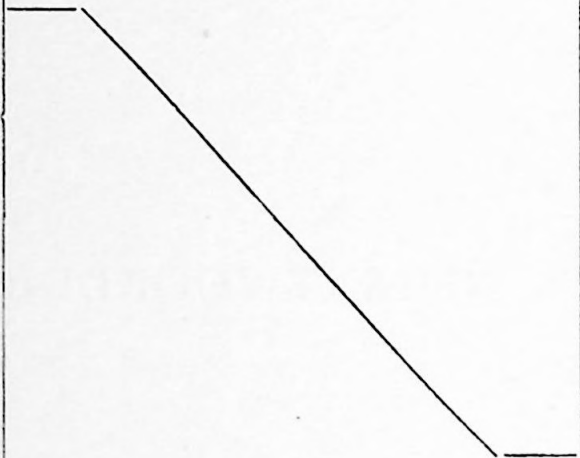
Zijn penning werd in Februari aan de leden toegezonden. (Plaat I).

Het aantal leden, dat op 1 Januari 1928 186 bedroeg, telde op dien zelfden datum in 1929 266. Zeker is deze vermeerdering niet onaanzienlijk en geeft reden tot tevredenheid. Echter komt het het Bestuur voor, dat dit aantal zeker nog belangrijk kan toenemen indien nog meer leden zich de moeite willen getroosten bij hunne vrienden en bekenden het doel en het streven onzer Vereeniging bekend te maken. Het maken van meerdere propaganda wordt onzen leden dan ook dringend aanbevolen.

REKENING EN VERANTWOORDING

REKENING EN VERANTWOORDING

ONTVANGSTEN			
Batig saldo		f 314	54 ^s
Contributiën		„ 1508	93
Giften		„ 350	—
			
		f 2173	47 ^s

VAN DEN PENNINGMEESTER OVER 1928.

UITGAVEN		
Penningen	f 1145	—
Zaalhuur	„ 7	50
		f 1152 50
Algemeene onkosten:		
Drukwerk	„ 347	63
Porti	„ 8	25
Incassokosten	„ 7	37 ⁵
Postrecht	„ 0	10
Diversen	„ 20	25
		„ 383 60 ⁵
Batig slot		„ 637 37
		f 2173 47 ⁵

's-HERTOGENBOSCH, 31 December 1928.

De Penningmeester,
H. J. M. EBELING.

UITTREKSEL UIT DE STATUTEN

De Statuten vermelden als doel der vereeniging de bevordering der Penningkunst, zoowel met het oog op de geschiedkundige beteekenis, als op de kunstwaarde van den Penning.

- a. Begunstigers, die de Vereeniging steunen met een jaarlijksche bijdrage van f 100.— of een gift ineens van f 1000.—
- b. Donateurs, die de vereeniging steunen met een jaarlijksche bijdrage van minstens f 25.— of een gift ineens van f 250.—
- c. Buitengewone leden, die een jaarlijksche bijdrage of een gift ineens geven welke bedragen bij Huishoudelijk Reglement worden vastgesteld.
- d. Eereleden, die wegens hun verdiensten voor de penningkunst of de vereeniging door de algemeene vergadering als zoodanig zijn benoemd.
- e. Gewone leden, die jaarlijks minstens f 5.— betalen.

Jaarlijks worden minstens twee penningen in opdracht van de Vereeniging geslagen.

Van deze penningen ontvangen:

- a. de begunstigers één exemplaar in zilver en één in brons;
- b. de donateurs één in zilver;
- c. de andere leden één in brons.

Deze penningen worden niet in den handel gebracht.

De in vorige jaren verschenen penningen kunnen nieuwe leden alleen bekomen, wanneer zij zich laten inschrijven als lid voor het jaar, waarin die penningen zijn uitgereikt (minimum contributie f 5.— per jaar).

Elk lid, dat in den loop van een kalenderjaar vijf nieuwe leden aanbrengt, ontvangt als blijk van erkentelijkheid een afslag in zilver van een der beide in dat jaar door de Vereeniging uitgegeven penningen, terwijl het lid, dat tien nieuwe leden aanwerft, de beide penningen in zilver ontvangen zal.

BEKNOPT OVERZICHT VAN DE GESCHIEDENIS DER PENNINGKUNST

Inleiding gehouden ter gelegenheid van de opening
op 13 October 1928 van de Penningtentoonstelling
in de Rotterdamsche Kring te Rotterdam.

Als de voorlooper van den penning moeten wij de munt beschouwen, waarvan de voorlopers in het oude Egypte gezocht moeten worden van \pm 2000 jaar vóór Christus, terwijl de eigenlijke munt stamt uit het oude Griekenland van \pm 600 jaar voor Christus.

Deze eerste munten, die geen waarde aanduiding vertoonden, werden óf gegoten óf geslagen, terwijl de vorm zeer verschillend was, meestal rond, doch men kent ook ovale, vierkante en andere vormen. Het slaan geschiedde met stempels en hamerslagen, een onvolkomen manier, waartoe blijkbaar groote vaardigheid vereischt werd. Dat deze wel eens ontbrak toonen ons meerdere exemplaren, die zich nog bevinden in openbare en particuliere verzamelingen.

Toen men daarna begon op de munt het portret van den regeerenden vorst af te beelden kreeg de munt daarmee het voorkomen, dat zij tot op den huidigen dag heeft bewaard, terwijl op enkele Romeinsche munten afbeeldingen voorkwamen van bijzondere gebeurtenissen, die haar reeds een „penningachtig” karakter gaven. Echter bleven het *munten*, m.a.w. geldstukken en pas in de 14e eeuw treffen wij de eerste penningen in Italië aan.

Aan de echtheid van deze stukken wordt wel eens getwijfeld; het zijn meest werken van een zekeren Sesto, zoo o.a. een penning ter herdenking van de wederinname van de stad Padua door Francesco Carrara waar op de voorzijde als randschrift staat: „Marcus Sesto me fecit” en het jaartal 1390, maar daar de echtheid twijfelachtig is en de kunstwaarde gering, komt aan Antonio Pisanello de eer toe de eerste penning-kunstenaar te zijn geweest.

15e eeuw. Het zou te ver voeren om van het leven en streven van dezen grootsten aller penning-kunstenaars uit den Italiaanschen Renaissancetijd vele bijzonderheden te vertellen; genoeg zij te vermelden, dat hij geboren werd te Verona in het jaar 1397 en zich in de eerste jaren van zijn kunstenaarsloopbaan reeds grooten roem verwierf als frescoschilder.

Zijn eerste werk is waarschijnlijk de beroemde penning op den Byzantijnschen Keizer, Johan VIII Paleologus 1438.

De verschijning van dit kunstwerk wekte algemeen opzien in Italië en spoedig werd Pisanello aan verschillende hoven genoodigd om zijn kunst in dienst te stellen van Vorsten als de d' Estes, Visconti, Sforza, Malatesta, de Gonzage e.a. En zoo kennen wij een oeuvre van zulk een ongerepte schoonheid, dat fraaie exemplaren thans een kapitaal vertegenwoordigen.

Na Pisanello kwamen vele penningkunstenaars, waarvan de voornaamste zijn Matteo de Pasti, bekend door zijn prachtigen penning op Isotta de Rimini met de beroemde olifant op de keerzijde; de z.g. „Medailleurs à l'Espérance", typische naam van een groep penningkunstenaars, waarvan bekend is de penning op Nonina Strozza; Boldù, Enzola, Niccolò Fiorentino te Florence, die onvergankelijke meesterwerken schiep, o.a. den prachtigen penning op Giovanni Albizzi; Bertoldo (beroemd leerling van den beroemden Donatello), die o.a. een nogal bekenden penning vervaardigde van Mohammed II; Sperandio, Melioli, Romano, Caradosso en vele anderen.

16e eeuw. In de 16e eeuw beleeft de penningkunst haar gouden eeuw.

Met de voortbrengselen op penninggebied van de 16e eeuw vergeleken, lijken die der 15e eeuw slechts ontwerpen waarin meer geest dan voleindiging, meer streven dan werkelijke techniek zich openbaart. Waar in de 15e eeuw alléén in Italië deze kunst bekend was, begint zij nu ook Duitschland en wel direct met zooveel artisticeit, dat het Italië naar de kroon streeft. Alleen zien wij bij de Italiaansche kunstenaars een absoluut overwicht in de compositie, terwijl de Duitschers zich hoofdzakelijk toeleggen op het portret en de heraldiek.

Het overwicht van de Italianen wordt misschien verklaard door de omstandigheid, dat zij in verbinding stonden met groote schilders en beeldhouwers. Men weet, dat Raphael, Giulio Romano en Michel Angelo onder de regeeringen van de Pausen Leo X, Clemens VII, Paul III en Julius III de teekeningen van verschillende penningen dezer kerkvorsten hebben ontworpen.

Daar waar de penningen in de 15e eeuw allen gegoten zijn, zien wij in de 16e eeuw de eerste geperste penningen opduiken, o.a. van Caradosso, Benvenuto Cellini, welbekend door zijn eigen levensbeschrijving, Greco, eigenlijk heetende Alessandro Cesati, wiens penning op Paus Paulus III zoo voortreffelijk is, dat Michel Angelo daarvan getuigde, dat helaas de penningkunst spoedig ten onder zou gaan omdat het hoogste bereikt was, en die o.a. nog een merkwaardigen penning heeft gemaakt op den bekenden Kardinaal Farnèse, die in 2 metalen is geperst, de beeldenaar in goud en de ondergrond in zilver, en nog vele anderen.

Richten wij ons oog thans tot Duitschland, dan zien wij, dat daar de bloei der penningkunst in de eerste helft der 16e eeuw zich bijna uitsluitend beperkt tot de twee steden Neurenberg en Augsburg, waarvan Neurenberg de voorrang geniet omdat het de twee meest beroemde Duitse medailleurs uit dezen tijd heeft opgeleverd, n.l. Vischer en Albrecht Dürer.

Het typische verschil tusschen de werkwijze der Italianen en die der Duitschers was, dat terwijl de Italianen, meest schilders of beeldhouwers van hun vak, 't model in was boetseerden en misschien in gips bijwerkten, de Duitschers, meest goudsmiden en vormsnijders of houtbeeldhouwers, hun model in zachte steen (Speksteen) of hout sneden.

Zoo kennen wij van Dürer o.a. een penning op Martin Luther, op zijn zuster Agnes Dürer en op zijn Vader.

Bekende Neurenbergers waren verder de gebroeders Hans en Ludwig Krug, en de gebr. Jamnitzer, beiden zeer beroemde goudsmiden.

Het typische verschil in opvatting tusschen de Neurenbergsche en de Augsburgsche penningkunstenaars was, dat de Neurenbergsche kunstproducten een strenge teekening vertoonen met groote liefde voor karakteristieke voorstellingen, terwijl die der Augsburgers veel wekere vormen bezitten en daardoor een Italiaansch karakter dragen.

Van de Augsburgers zijn bekend: Hans Nell, Rosenbaum en vooral Hans Schwartz, Hagenauer en Jakob Binck, die waarschijnlijk een leerling was van Dürer. Deze Binck is later schilder geworden aan het Deensche Hof.

In Saksen treffen wij twee beroemde kunstenaars aan, t.w.: Hieronymus Magdeburger en Hans Reinhardt.

Wie kent van dezen laatsten kunstenaar niet zijn beroemde Drievuldigheidspenning.¹⁾ De techniek van dit schitterende stuk, dat nog slechts voor zoover bekend in twaalf exemplaren voorkomt, o.a. bezit het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage een fraai exemplaar, verraadt de buitengewoon kundige goudsmid, doordat vele kleine figuren en ornamenten zijn opgesoldeerd. Van den zelfden kunstenaar is verder o.a. nog bekend de prachtige penning op Keizer Karel V.

Van Nederland kent men uit de eerste helft der 16e eeuw werk van den bekenden schilder Quintijn Metsijs: een groote gegoten penning op Erasmus, verder Janus Secundus, die een prachtige penning vervaardigde van Franciscus Craneveld, Raadsheer van den Grooten Raad te Mechelen, Z a g a r e a.

Wij zijn thans gekomen tot de 2e helft van de 16e eeuw en zien aan het hof van Philips II van Spanje twee Italiaansche grootmeesters in de penningkunst, te weten: Pompeo Leoni en Jacopo da Trezzo.

Deze laatste heeft o.a. eens, toen hij nog te Milaan woonde, het wapen van Philips II in een diamant gesneden. Philips II, die dit kunstwerk te zien kreeg, werd hierdoor zoo getroffen, dat hij da Trezzo opdroeg voor hem het Altaar in de Kloosterkerk van het Esqueriaal te vervaardigen, een opdracht waarvan hij zich zoo meesterlijk kweet, dat hem de eer te beurt viel, dat zijn naam, naast dien van den Koning, op het Altaar werd vermeld en te Madrid de straat waarin hij woonde, nog thans zijn naam draagt.

In Italië werkten Leone Leoni, die zich ook eenigen tijd in de Zuidelijke Nederlanden heeft opgehouden en bekend is door zijn fraaie penningen op Karel V en Philips II, de Rossi, de Gebroeders Poggini, waarvan Giovanni Paoli eveneens in dienst trad van den Koning van Spanje en aldaar wedijverde met Pompeo Leoni, terwijl Dominico bekend is als beeldhouwer en dichter.

Een beroemde penning van Poggini is die waarop aan de voorzijde het portret van Philips II voorkomt, terwijl de keerzijde „Atlas" voorstelt, de aardbol torsende.

Verder noem ik Romano, Bonzagna, Melone, Primavera en Abondio.

¹⁾ Zie plaat II van dit Jaarverslag.

Deze Antonio Abondio, hoewel geboren Italiaan, ging reeds jong naar Duitschland en is daar van grooten invloed geweest op de ontwikkeling der penningkunst.

In dezen tijd werkten aan het hof van Keizer Rudolph II te Praag twee bekende Nederlandsche goudsmiden, n.l. Paulus van Vianen en Jan de Vos, de laatste een Fries van geboorte.

Van Duitschland kennen wij uit dien tijd: Tobias Wolff te Dresden, Jacob Gladehals, die zijn penningen van fraaie emailversierde omramingen voorzag, Mathias Carl, Valentin Maler, beiden te Neurenberg, en nog vele anderen.

In Nederland kon intusschen de penningkunst zich eveneens in een grooten bloei verheugen en memoreer ik Jacques Jonghelinck, Steven van Herwijck, de vervaardiger o.a. van de fraaie penning op Antonius van Blocklandt, Koenraad Bloc, Simon van de Passe, die zich met de vervaardiging van geslagen Niellopenningen bezighield en Alexander P. van wien bekend is de prachtige penning op den dichter Johan Baptist Houwaart, maar wiens naam voor ons nog een geheim is (zie de afbeeldingen in het 1e en 2e jaarverslag van de Vereeniging voor Penningkunst).

17e eeuw. En dan komt de 17e eeuw en met haar het verval. Wel duiken hier en daar nog knappe medailleurs op en herinneren enkele penningen uit deze periode aan den glanstijd dezer kunst, vooral in de eerste helft dezer eeuw, doch vele er van zijn karakterloos, hoewel het aantal medailleurs steeds grooter werd.

Ik zal dezen tijd dan ook slechts in groote trekken aangeven om daardoor tijd te winnen nog iets van de nieuwe Renaissance te kunnen mededeelen, die gelukkig op dit verval is gevolgd.

In Duitschland noem ik dan namen als Hans Bezold en Sebastian Dadler, welke laatste bekend is door zijn spotpenning op den dood van Prins Willem II, een nogal vermakelijk, hoewel zeer oneerbiedig stuk. Men ziet daarop aan de eene zijde het paard van Troje afgebeeld en op de keerzijde de begrafenisstoet van den Prins op den Vijverberg te 's-Gravenhage, terwijl daarboven in de lucht Faeton (Prins Willem II) uit den zonnewagen geslingerd wordt als straf voor zijn vermetelheid (het beleg van Amsterdam) en een ontijdig einde vindt.

In Nederland vinden wij vele kunstenaars als Waterloos, van der Wilge en Looff in Middelburg, die mooie penningen hebben vervaardigd, terwijl in Frankrijk George Dupré zelfs prachtige kunstwerken heeft geschapen, o.a. een gegoten portretpenning van Lodewijk XIII en Anna van Navarre (1623), waarvan zich een fraai exemplaar bevindt in een particuliere verzameling te Rotterdam.

In de 2e helft der 17e eeuw onderscheiden zich in Nederland een groep kunstenaars doordat zij iets nieuws brachten, n.l. de gegoten-gedreven penning. De voornaamste vertegenwoordigers dezer richting waren Pieter van Abeele te Amsterdam (ongeveer 1650—1680) en zijn stad- en tijdgenooten Joan Lutma en Wouter Muller.

Zij goten de voor- en keerzijden hunner penningen zéér dun in zilver, ciseleerden ze na en verbonden deze beide helften met elkaar door er een verhoogden zilveren rand om te soldeeren.

Van v. Abeele kennen we zijn portretpenningen van de Stadhouders Willem I, Maurits, Frederik Hendrik, Willem II en Willem III en dan het merkwaaardige stuk op het begiftigen van Amsterdam met het wapen door Graaf Willem in 1542 en met den Keizerskroon door Maximiliaan in 1488.

Joan Lutma, de bekende goudsmid, vervaardigde o.a. een penning op het sluiten van den Vrede van Munster, terwijl Muller een reeks zeeheldenpenningen vervaardigde, die evenals de hiervoren vermelde gedreven penningen allen een hoog relief te zien geven, hetwelk met de techniek van het gieten en drijven bereikbaar is.

In dezen tijd komt ook in de mode het doen vervaardigen van penningen, die voorvallen uit het huiselijke leven herdenken zooals geboorte, huwelijk, gouden- en zilveren bruiloften en overlijden, welke mode van familiepenningen tot het einde van de 18e eeuw voortduurde om daarna evenals de geheele penningkunst vrijwel te verdwijnen.

Verder noem ik in 1653 Juriaen Pool, van wiens penning op Tromp de stempels nog in de verzameling van 's Rijks Munt te Utrecht berusten, Christoffel Aldophi, wiens penning op den Vrede van Breda 1667 nog veelvuldig in verzamelingen wordt aangetroffen, Smeltzing, die o.a. bekend is door zijn spotpenningen, Arondeaux, Boskam en Van Dishoeck.

De meest bekende Fransche medailleurs uit dezen tijd zijn: J. Warin, die o.a. fraaie penningen heeft vervaardigd op Kardinaal de Richelieu, Roettier en Mauger.

18e eeuw: Van de penningkunstenaars der 18e eeuw zou ik slechts eenige namen willen noemen, n.l. Dassier in Zwitserland, Martin Holtzhey, Joh. George Holtzhey en Theod. van Berckel in Nederland en Duvivier en Gatteaux in Frankrijk en dan komen we aan de 19e eeuw en dommelt de penningkunst, de lievelinge der Renaissance-Italianen, zachtkens in.

Maar ziet, in Frankrijk komt beweging. David d'Angers, Dubois, Chapu, Oudiné maken zich los van de traditie en modelleeren hun portretten veel krachtiger en in vrijeren stijl, en Ponscarme wint in 1870 zijn strijd tegen de Monnaie te Parijs, die geweigerd had zijn modernen penning met borstbeeld van Naudet uit te voeren, terwijl tegelijkertijd de werktuigen een groote verbetering ondergingen en vanaf dit oogenblik begint een nieuwe Renaissance, die den penning plotseling weer maakt tot een geliefd kunstvoorwerp, dat een dusdanige kunstwaarde had, dat haar opname verzekerd werd.

Weliswaar had deze groote afname spoedig weer een vermindering der hoedanigheid tot gevolg, doch de belangstelling was er eenmaal.

Tot de grootmeesters van dezen tijd in Frankrijk rekenen wij: Chaplain, Roty, Charpentier, Vernon, Peter en anderen, terwijl deze Renaissance aldaar niet beperkt bleef tot de penningkunst maar ook navolging vond onder de groote beeldhouwers en schilders.

Ook in Duitschland, Oostenrijk en België werd dit voorbeeld nagevolgd, hoewel in mindere mate, o.a. in Duitschland door Rudolf Bosselt, van wien het bijzonder mooie portretje van zijn zoon Arno onze bewondering afdwingt, alsmede zijn bekende plaquette van Hanau en de tentoonstellingspenning van Darmstadt, Max Dasio in München, in Oostenrijk Scharff en Tautenhayn en in België o.a. Devreese.

In Nederland was het Anthoni Begeer, die als muntstempelsnijder met den penning kennis maakte en in 1879 fabrikant van zilverwerken wordend, zijn vroegere werk niet vergat. De hedendaagsche Nederlandsche penningkunst vond in zijn ateliers haar eerste ontwikkeling.

Eerst werkten enkele Duitschers op zijn ateliers o.a.: Georg Haas uit Hanau en Wilhelm Achtenhagen van Berlijn. Dan komt Wienecke, die te Parijs werkte, in ons land terug en wordt stempelsnijder aan 's Rijks Munt.

In 1904 werd Achtenhagen als leeraar aan de Kunstschool te Maagdenburg aangesteld en Jac. J. van Goor, leerling in het atelier Begeer en de Hanausche Academie, komt in zijn plaats als modelleur bij Begeer.

Verder noem ik den reeds overleden Pier Pander, ons allen bekend door zijn portretpenningen van Koningin Wilhelmina, Jeltsema, Toon Dupuis, Carel J. A. Begeer, Faddegon, Zijl, E. Voet, terwijl in de laatste jaren hieraan kunnen worden toegevoegd namen als C. J. van der Hoef, Huib Luns, Ed. Teles, de bekende Hongaarsche beeldhouwer, die in den wereldoorlog enkele jaren te Utrecht bij Begeer werkzaam was, Bolle, Richter, Hildo Krop, e.a.¹⁾

Hiermede is een voorloopig einde bereikt. Wij hopen echter dat mede dank zij de werkzaamheid onzer Vereeniging de rij van Nederlandsche penningkunstenaars spoedig met meerdere namen zal worden uitgebreid.

A. C. VON WEILER.

¹⁾ Een beknopt en duidelijk overzicht van de geschiedenis der penningkunst tot op den tegenwoordigen tijd vindt de belangstellende lezer, die hierover iets meer wil weten dan in dit korte overzicht kon worden gegeven bij: Jean Babelon, *La Médaille et les Médailleurs*. Paris 1927 avec 32 planches, welk boek ook een uitgebreide literatuuropgave geeft.

DE HEILIGE DRIEVULDIGHEIDS PENNING VAN HANS REINHART

(Plaat II.)

Een der goede middelen om de belangstelling voor den *penning* te helpen bevorderen, — welke belangstelling dan zal medewerken de *Penningkunst* in ons land te doen opbloeien — is ontegenzeggelijk het afbeelden en bespreken van penningen, die eene zinrijke beteekenis hebben en een kunstzinnig karakter dragen.

Zonder te kort te willen schieten in waardeering voor de fraaie penningen onzer hedendaagsche kunstenaars, deed ik voor het bespreken van een penning mijne keuze onder de „nalatenschap” der oude meesters en nam den zoogenaamden HEILIGE DRIEVULDIGHEIDSPENNING van Hans Reinhart.

Hans Reinhart leefde in de 16e eeuw, moet geboren zijn te Wittenburg en is gestorven 29 Januari 1581. In 1539 verkreeg hij burgerrecht te Leipzig. Volgens Dr. Domanig zou Hans Reinhart oorspronkelijk schrijnwerker zijn geweest en sedert 1535 „Schaumünzen” gemaakt hebben, terwijl hij op lateren leeftijd „Groschengiesser” genoemd werd.¹⁾

Dr. Bernhart beweert, dat Hans Reinhart zijne penningen vervaardigde op de wijze der goudsmiden, n.l. door voor- en keerzijde afzonderlijk te maken en die twee deelen later aaneen te voegen.²⁾ Dit, en ook het feit dat zijn naam voorkomt in akten der Leipziger goudsmiden, kan het vermoeden wettigen, dat hij ook het goudsmidsambacht beoefend heeft.

Daar Hans Reinhart gewoon was zijne werkstukken slechts met zijne voorletters H R, te teekenen, is zijn naam lang onbekend gebleven, en deze is eerst in 1872 uit archivalische bescheiden te voorschijn gekomen.

De reeks penningen, die hij heeft nagelaten, doet ons zien, dat hij tot de grootste penningmakers der Duitsche renaissance behoord heeft. Volgens Dr. Cahn heeft hij de techniek der penningkunst in zijn land tot zulk een hoogte opgevoerd, dat zij deze sinds dien tijd daar niet meer heeft bereikt.³⁾

De Heilige Drievuldigheidspenning is door Hans Reinhart gemaakt in Januari 1544, onder de regeering van Maurits, hertog van Saksen, zooals in het handschrift op de keerzijde vermeld staat.

Op de voorzijde zien wij God den Vader afgebeeld, die Zijn gekruisigden Zoon voor zich houdt en boven het hoofd van Dezen bevindt zich de Duif, de zinnebeeldige voorstelling van den H. Geest.

¹⁾ Dr. Karl Domanig. Die Hans Reinhardtsche Dreifaltigkeitsmedaille. (Mitteil Oesterr. Gesellsch. f. Münz- und Medaillenkunde 1913 S. 69—73.)

²⁾ Dr. Max Bernhart. Medaillen und Plaketten. Berlin 1920 S. 56.

³⁾ Dr. Julius Cahn. Die Dreifaltigkeitsmedaille Hans Reinhardts. (Blätter für Münzfreunde 1905 3339—3343.)

God de Vader is gezeten op een breeden troon met hoogen rugleuning en voetbank en het kruis van Christus rust met den dwarsbalk op Zijne knieën. Het bovenstuk van het kruis, waarop de kruistitel zich gewoonlijk bevindt, is weg gelaten en daar staat de Duif met uitgespreide vleugelen. God de Vader heeft in de rechterhand den scepter en in de linkerhand den rijksappel; Hij is gekroond, draagt een wijden koormantel en Zijne voeten zijn voorzien van breed schoeisel.

Aan elk der zijden van den troon staat een engel in biddende houding en boven dezen zijn eenige engelenkopjes met vleugels aangebracht. De geheele voorstelling wordt door een gestyleerde wolk gedragen. Het randschrift hier is genomen uit de prophetieën en luidt: „PROPTER SCELUS POPULI MEI PERCUSSI EUM. ESAIÆ LIII.”¹⁾

De keerzijde van den penning wordt bijna geheel ingenomen door een groot omljst bord, dat aan een wapenschild doet denken, waarboven het wapen van Saksen zich bevindt, en dat vastgehouden wordt door twee staande engelen. Ook deze voorstelling rust op een gestyleerde wolk. Als randschrift lezen wij hier: „REGNANTE MAURITIO D.G. DUCE SAXONIÆ ^{zc} GROSSUM HUNC LIPSIÆ H. R. CUDEBAT. AN^o MDXLIII MENSE JANU.”²⁾

De tekst van het bord wordt gezegd te zijn genomen uit het symbolum van den H. Athanasius „Quicumque”, maar hij is samengesteld uit de strophen 3, 5 en 6 van die geloofsbelijdenis en de verzen 13, 14, 15, 16 en 18 der „Sequentia” van Notker Balbulus „Benedicta semper sit sancta Trinitas”.

De tekst in zijn geheel luidt:

- (3) „HAEC EST FIDES CATHOLICA: UT UNUM DEUM IN TRINITATE, ET TRINITATEM IN UNITATE VENEREMUR.
- (5) „ALIA EST ENIM PERSONA PATRIS, ALIA FILII: ALIA SPIRITUS SANCTI.
- (6) „SED PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANCTI UNA EST DIVINITAS: ÆQUALIS GLORIA, COETERNA MAJESTAS.
- (13) „O VENERANDA UNITAS
- (14) „O ADORANDA TRINITAS.
- (15) „PER TE SUMUS CREATI, VERA AETERNITAS:
- (16) „PER TE SUMUS REDEMPTI, SUMMA TU CHARITAS.
- (18) „TE ADORAMUS OMNIPOTENS, TIBI CANIMUS, TIBI LAUS
„ET GLORIA.”³⁾

¹⁾ Om de overtreding van Mijn volk, is de plaag over Hem gekomen. Isaïas LIII.

²⁾ Tijdens de regeering van Maurits, door Gods genade hertog van Saksen, enz. stempelde H. R. dezen penning te Leipzig in de maand Januari van het jaar MDXLIII.

³⁾ Dit is het algemeen geloof: Dat wij den Eenigen God in de Drieheid, en de Drieheid in Eenheid eeren. Een ander is de persoon des Vaders, een ander des Zoons, een ander des Heiligen Geestes. Maar eene Godheid is des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes: gelijke heerlijkheid, gelijke eeuwige majesteit. O eerbiedwaardige Eenheid, o aanbiddelijke Drieheid: Door U zijn wij geschapen, ware Eeuwigheid: Door U zijn wij verlost, Gij hoogste Liefde. U aanbidden wij Almachtige. U zingen wij, U zij lof en eer.

Dreifaltigkeitsmedaille 1544. Hans Reinhart.

De voor- en keerzijde van den penning zijn afzonderlijk gegoten en later aan een gemaakt. De fijne deelen zijn met de burijn nagewerkt en de andere deelen, als het kruis met Christus, de Duif, de scepter, de rijksappel en het haar van hoofd en baard van God den Vader, zijn ook afzonderlijk vervaardigd en aan het geheel vastgesoldeerd.

De troon met hoogen rugleuning, versierd met bladmotieven en ornamenten, versterkt het vermoeden dat Hans Reinhart werkelijk het vak van schrijnwerker heeft beoefend, terwijl het overige sterk doet denken aan het werk van den goudsmid. De voorstelling is voortreffelijk van compositie en heeft al de zwierigheid der renaissance.

Over dezen penning is veel geschreven en verschillende meeningen zijn naar voren gebracht omtrent zijn historische beteekenis.

Dr. Cahn wijst hertog Maurits van Saksen, wiens naam in het randschrift der keerzijde voorkomt, als den opdrachtgever van den penning aan, en vindt in dien naam en in het tijdvak waarin de penning gemaakt werd, eene aanwijzing voor de ontstaansoorzaak daarvan en voor den gedachtengang, die opstelling en opschrift vooraf ging.

De hevige godsdiensttwisten, zegt Dr. Cahn dan, zouden Protestanten en Oudgeloovigen er toe gebracht hebben te trachten de eenheid der kerk te herstellen op den grondslag eener algemeene geloofsbelijdenis, waarvoor zich geen dogma beter leende, dan dat der Heilige Drievuldigheid. Hertog Maurits van Saksen zou daartoe hebben medegewerkt en in 1544 door Hans Reinhart den penning als een *Denkmal dieser Einigungsbestrebungen* ter verheerlijking der algemeene geloofsgrondbeginselen hebben doen maken.¹⁾

Dr. Domanig is eene geheel andere meening toegegaan en hij beschouwt den penning als een *nieuwjaarsgeschenk*, omdat deze in Januari is gemaakt, zooals in het randschrift staat, en omdat diezelfde maand op de latere exemplaren van den penning ook nog voorkomt.

Met den penning een nieuwjaarsgeschenk te noemen omdat er Januari op staat, moet Dr. Domanig aannemen, dat het jaar 1544 met 1 Januari begon, dus dat de Besnijdenisstijl gevolgd werd. Nu volgde in de jaren 1542—1545 de *kanselarij van Leipzig* die Besnijdenisstijl, maar in het *hertogdom Saksen*, waarin Leipzig ligt, bestond in de eerste helft der 16e eeuw de *Kerstmissstijl* nog, zoodat voor de bevolking van dat land het jaar met Kerstmis begon.

Wijl nu Hans Reinhart op zijn penning vermeldde dien gemaakt te hebben: „regnante Mauritio”, tijdens de regeering van Maurits, hertog van Saksen, ligt het meer voor de hand, dat hij den jaaraanvang van het *land* en niet dien van de kanselarij van Leipzig volgde, en in dit geval heeft de penning met nieuwjaar niets te maken. Hans Reinhart heeft met de aanduiding Januari heel eenvoudig willen zeggen, dat hij den penning in *die* maand vervaardigde (eudebat mense Januarii); want indien hij den penning als nieuwjaarsgeschenk op 1 Januari bedoeld had, dan zou hij hem zeker vóór dezen datum vervaardigd hebben en de vermelding, in welke maand dit geschied zou zijn, was overbodig geweest.

¹⁾ Dr. Julius Cahn, 3359/40.

Dr. Cahn geeft voor zijne meening geen bewijs en uit de woorden: „regnante Mauritio” kan niet worden afgeleid, dat *Maurits* opdracht tot het maken van den penning gaf en hiermede vervalt dan ook, dat de hertog zulks gedaan heeft *ter herdenking* van de *verzoeningspogingen* inzake den godsdienst.

Beide numismaten hebben bij de bestudering van den penning één ding over het hoofd gezien, n.l. het *verband* tusschen de voorstelling en het randschrift der voorzijde, en in dat *verband* ligt zijn historische beteekenis, die niets anders zijn kan dan een *Vredes- of Verzoeningsgedachte*.

In het tweede kwart der 16e eeuw was de strijd over geloofszaken immers zeer hevig, en de haat, die de verschillende partijen aanvoerde, leidde vaak tot ernstige buitensporigheden den mensch onwaardig.

Daar er geen enkele aanwijzing bestaat wie den penning heeft doen maken, mogen wij aannemen, dat Hans Reinhart dit op eigen initiatief deed, te meer daar hij vele penningen met religieuze strekking vervaardigde.

Hans Reinhart dan plaatste op de voorzijde van den penning God den Vader Die Zijn aan het kruis gestorven Zoon het menschedom voorhoudt en de klacht uit: *om de zonden van mijn volk is de plaag over Hem gekomen*. En hierin ligt duidelijk de bedoeling van den penning: *staak den strijd, want die is zondig, en zie wat mijn Zoon om uwe zonden heeft willen lijden*.

En dan krijgen we op de keerzijde de aanwijzing op welken grond de vrede of verzoening kon verworven worden en wel op de voornaamste grondwaarheid van het *algemeen geloof*: het bestaan van God, Die Drie is, de Vader, de Zoon en de H. Geest, neergelegd in de geloofsbelijdenis van den H. Athanasius, zoowel door de volgelingen van Rome als door die van Luther aangenomen, en bezongen in het fragment der sequentia van Notker.

Met de definitie van den penning, dat zijn historische beteekenis een *vredes- of verzoeningsgedachte* in zich sluit, komt men tot de conclusie, dat hij niet moet genoemd worden *Heilige Drieuldigheidspenning*.

Van Mieris, die hem in zijne „*Histori der Nederlandsche Vorsten*” afbeeldt en bespreekt, noemt hem zoo nog niet, hoewel hij in de voorstelling toch die der H. Drieuldigheid ziet, waarvan hij beweert, dat Deze door den maker van den penning „naar 't gebruik dier tijden” werd uitgebeeld.¹⁾

Deze wijze van afbeelden der Drie Goddelijke Personen is veel ouder dan de 16e eeuw, en men treft haar sinds de 13e eeuw aan, echter met dit verschil, dat God de Vader geen scepter en rijksappel in de handen heeft, maar dat Hij het kruis van Christus op de beide handen onder den dwarsbalk draagt. Men vindt die voorstelling op kerkelijke gebruiksvoorwerpen en zegels, in verlichte handschriften, op houtsneden en schilderijen.

De voorstelling sluit duidelijk een vredes- of verzoeningsgedachte in, dat aangetoond kan worden met de voorwerpen, waarop zij voorkomt. Wij zien haar op een pateen²⁾, die een der gebruiksvoorwerpen is bij de H. Mis, welke bij de

¹⁾ Frans van Mieris. *Histori der Nederlandsche Vorsten*, 's-Gravenhage 1725, deel III, 87.

²⁾ Zie: Rensens. *Eléments d'Archéologie Chrétienne*. Paris 1890 t. I, p. 532.

Katholieken als de hernieuwing geldt van het *Verzoeningsoffer van Christus op Calvarie*. Ook zien wij de Drie Goddelijke Personen aldus voorgesteld op het zegel der *afkaten en verlossing der gevangenen* van de orde der Trinitarissen in Frankrijk¹⁾, en de aslaat bij de Katholieken houdt even goed een verzoeningsgedachte in als het verlossen van gevangenen.

Op den penning van Hans Reinhart komt de verzoenings- of vredesgedachte zeer sterk uit door het verband tusschen de voorstelling en het randschrift, die elkaar volkomen dekken.

Dat de Drie Goddelijke Personen *bijeen afgebeeld* niet altijd als eene *voorstelling der H. Drieuldigheid* moet beschouwd worden, kan met voorbeelden uit de beeldende kunst worden aangewezen. Men denke aan den *Doop van Christus* van Gerard David, aan *Christus en den Apostel Thomas* van een onbekenden 15en eeuwsehen Duitschen meester, aan *La Disputa* van Raphaël, aan *Das Allerheiligenbild* en *Die heilige Familie in Nazareth* van Albrecht Dürer. God de Vader verschijnt op deze voorstellingen aan den hemel vergezeld van den H. Geest in de gedaante der Duif, terwijl Christus in *menschelijke gedaante*, al naar gelang de voorstelling, zich op de aarde bevindt, en in dergelijke gevallen zal hier niemand van de *H. Drieuldigheid* spreken.

H. J. M. EBELING.

¹⁾ G. Demay. Inv. des sceaux de la Flandre. Paris 1873. t. II. p. 317.

NEDERLANDSCHE PENNINGEN¹⁾

III. 1700 — 1800.

Uit de 18de eeuw noemde ik reeds den Amsterdamschen medailleur D. Wijs, wiens portretpenningen van Ferdinand van Collen²⁾ (1708) en van den Amsterdamschen burgemeester Joan Corver³⁾ (1716) tot zijn beste werk behooren.

Een penning van zijn hand, die den vrede van Utrecht in 1713 herdenkt⁴⁾ (plaat III 1) vertoont op de voorzijde het beeld van den tijd boven de stad Utrecht, met het latijnsche bijschrift: DE TIJD VAN DEN GEWENSCHTEN VREDE KOMT, NU HET VERBOND GESLOTEN IS. De keerzijde beeldt twee smeden af, die in tegenwoordigheid van Mercurius de nu nutteloos geworden wapenen verbreken, met het bijschrift: VERSMEED DE WAPENEN, HET IS VREDE 11 APRIL 1713.

Tijdgenooten van D. Wijs waren Joannes Drappentier, aan de Munt te Dordrecht werkzaam, Jacobus van Dishoecke, die te Amsterdam in de Warmoesstraat woonde en ook in penningen handel dreef en Martinus Holtzhey. Deze laatste heeft met zijn zoon Joan George Holtzhey schier alle eenigzins belangrijke historische gebeurtenissen hier te lande gedurende de 18de eeuw voorgevallen in metaal vereeuwigd.

Martinus Holtzhey werd in 1697 te Ulm geboren en kwam op jeugdigen leeftijd in ons land, terwijl hij volgens zijn adrespenning⁵⁾, in 1729 door hem vervaardigd, die op de voorzijde zijn portret vertoont, toen te Amsterdam als stempelsnijder „cursor numismatum” gevestigd was. Tot zijn voornaamste penningen worden gerekend zijne reeks medailles bij het huwelijk van Prins Willem van Oranje met Prinses Anna van Engeland⁶⁾, penningen bij de verheffing van Prins Willem IV tot Stadhouder⁷⁾ en de groote penning bij het overdragen van het graafschap Culemborg aangeboden aan den Prins-Erfstadhouder in 1748.⁸⁾ Van zijn familiepenningen is een der bekendste die bij het 25 jarig huwelijk van Willem van Citters en Maria Kien in 1758 te Middelburg gevierd⁹⁾, terwijl zijn groote portretpenning van baron Willem Imhoff, benoemd tot Gouverneur-Generaal van Nederl. Oost Indië in 1742¹⁰⁾ bewijst, dat hij ook als maker van portretpenningen groote verdiensten had. In 1749 is Marten

¹⁾ Zie voor het eerste en tweede artikel: Eerste Jaarverslag 1926 blz. 52 en Tweede Jaarverslag 1927 blz. 15.

²⁾ van Loon IV, blz. 558.

³⁾ Vervolg van Loon 6.

⁴⁾ van Loon IV, blz. 657, 5.

⁵⁾ Vervolg van Loon 52.

⁶⁾ Idem 86—94.

⁷⁾ Idem 223, 224, 233, 240, 241, 242, 244, 246 en 247.

⁸⁾ Idem 282.

⁹⁾ J. Dirks. Penningkundig Repertorium III, 632.

¹⁰⁾ Vervolg van Loon 169.

1.

4.

2.

3.

4.

5.

3.

6.

6.

5.

6.

6.

1. Vrede te Utrecht 1713, door D. Wijs. 2. Landdagspenning van Friesland 1752, door N. van Swinderen. 3. Prelimneeren tot den vrede van Aken 1748, door N. van Swinderen. 4. Gewapende neutraliteit tusschen Rusland, Nederland, Denemarken en Zweden 1780, door J. G. Holtzhey. 5. Landdagspenning van Friesland 1765, door J. G. Holtzhey. 6. Eerspenning slag bij Doggersbank 1781, door J. H. Schepp.

Holtzhey aangesteld tot muntmeester van Gelderland te Harderwijk, welke functie hij vervulde tot 1752, toen hij tot muntmeester van Zeeland te Middelburg benoemd werd, welk ambt hij tot zijn in 1765 gevolgden dood bleef bekleeden. Na 1750 zijn door hem dan ook haast geen penningen meer vervaardigd, zijn muntmeesterschap zal hem daartoe weinig tijd hebben gelaten. Zijn zoon Joan George, in 1729 te Amsterdam geboren, leerde het stempelsnijden van zijn vader en zette, toen deze in 1749 muntmeester van Gelderland werd, het vervaardigen en in den handel brengen van penningen voort. Schier alle gebeurtenissen hier te lande tijdens het Stadhouderschap van Prins Willem V voorgevallen heeft hij op penningen herdacht. Zijn penningen staan, voorzoover zij door hem eigenhandig vervaardigd zijn, zonder de hulp van den zeer be-gaafden stempelsnijder C. H. Küchler, die van 1779 tot omstreeks 1790 bij hem in dienst was, ten achter bij zijn vader's werk.

Zijn penning in 1780 vervaardigd op de gewapende neutraliteit tusschen Rusland, Nederland, Denemarken en Zweden¹⁾ vertoont op de voorzijde het fraaie naar rechts gewende borstbeeld van Catherina II Keizerin van Rusland, terwijl een allegorische voorstelling op de keerzijde op het herstel van het geschonden zeerecht zinspeelt. — Zonder twijfel is het fraaie borstbeeld van Catherina II voor een groot deel het werk van Holtzhey's assistent C. H. Küchler. — (plaat III 4). Holtzhey's landdagspenning van Friesland van 1765²⁾ beeldt op de voorzijde af het naar links gewende borstbeeld van Prinses Carolina van Nassau-Weilburg, geboren Prinses van Oranje-Nassau en op keerzijde de gekroonde wapens van Nassau-Weilburg en Oranje-Nassau, omgeven door de wapens der elf stemhebbende steden in het Kwartier van Friesland (Plaat III 5).

Holtzhey had het geluk in zijn tijd „in de mode te zijn”, zijne historische medailles werden door de talrijke verzamelaars in de tweede helft der 18de eeuw hier te lande druk gekocht, terwijl het aantal penningen door hem vervaardigd op gouden en zilveren bruiloften en andere gebeurtenissen in het leven onzer patriciers en vermogende kooplieden bijzonder groot is. Als een curiositeit vermeld ik uit die familiepenningen dien op de echtscheiding in 1754 van Meinard Uytwerff en Johanna Margaretha Booge³⁾. Op de voorzijde van dezen penning staat de god van het huwelijk, met een omgekeerden, omkransden huwelijksfakkel, waaraan drie vruchten (symboliseerende de drie uit het huwelijk geboren kinderen) in de linker hand, terwijl hij met de rechter wijst naar een ter aarde liggend gebroken huwelijksjuk. De om- en onderschriften vermelden de namen en data van sluiten en ontbinden van het huwelijk, terwijl de keerzijde het volgende versje bevat:

TOEN 'T VUUR VAN TWIST ONTSTAK,
 DAT JUNOOS HOFF ONTRUSTTE
 TOEN HYMEN 'T ECHTJUK BRAK
 EN ZIJNEN FAKKEL BLUSTE
 SCHONK DIT DE MOEDERLIJKE ZUCHT
 AAN 'T DRIETAL HUWELIJS VRUCHT.

¹⁾ Vervolg van Loon 549.

²⁾ Idem 377.

³⁾ Dirks. Penningkundig Repertorium III. 1256. Cat. Kon. Penningkabinet II. pl. XXXI. 2999.

Holtzhey ging ook door met het reeds door zijn vader begonnen uitgeven van een zoogenaamden „nieuwjaarspenning”, waarmede men op nieuwjaardag zijne vrienden en bekenden begiftigde. Waren de door zijn vader vervaardigde nieuwjaarspenningen eenvoudig en de er op aangebrachte voorstellingen gemakkelijk te begrijpen, de zoon stelde zich tot taak om niet slechts alle gebeurtenissen, die in het afgelopen jaar hier te lande plaats hadden gevonden op zijn penning te herdenken, maar ook moesten er de voornaamste buitenlandsche evenementen op werden uitgedrukt, het was dus als het ware de nieuwjaarswensch uit de bruiloft van Kloris en Roosje op metaal overgebracht. Zoo beeldde hij op den nieuwjaarspenning van 1768¹⁾ af: het vaststellen der algemeene vrijheid in het godsdienstige en burgerlijke in Polen en Lithauen, het overlijden van aarts Hertogin Maria Josepha van Oostenrijk, de verbanning der Jezuiten, het huwelijk van Prins Willem V en de bedijking van Aalsmeer! Gelukkig voor tijdgenoot en voor het nageslacht werd bij elken penning een gedrukte verklaring de „uitlegging” gevoegd, zeker zouden we anders nog al eens met onze handen in het haar zitten, als ons de beteekenis van de op die penningen aangebrachte voorstellingen zou gevraagd worden.

Van 1771 tot 1776 is Holtzhey muntmeester van de provinciale Munt te Utrecht geweest en zijn er die jaren door hem geen penningen vervaardigd. Nog in 1806, op ruim 80 jarigen leeftijd, werd Holtzhey opgedragen het maken van muntstempels voor de zilveren munten van Lodewijk Napoleon²⁾. In samenwerking met den later bekenden medailleur David van der Kellen, die bij hem als adjunct werkzaam was, zijn die stempels, zijn laatste werk, nog door hem vervaardigd. Het zijn zeer fraaie stukken van vrij hoog reliet, die meer aan gedenkpenningen dan aan munten doen denken, van daar dat ze dan ook denkelijk niet zijn aangenomen en door andere, veel minder fraaie vervangen. In 1808 is J. G. Holtzhey op ruim 85 jarigen leeftijd overleden.

Een tijdgenoot van Martinus Holtzhey was Nicolaas van Swinderen, die te 's-Gravenhage eerst in de Raamstraat en later op de Luthersche Burgwal in de „Kaprave” gevestigd was. Hij is de vervaardiger van talrijke penningen op gebeurtenissen in het Oranjestad voorgevallen en van vele familiepenningen. Groote kunstwaarde hebben zijne medailles niet. Een der eerste door hem vervaardigde penningen is die, welke de geboorte van een dochter van den prins en prinses van Oranje in 1756 herdenkt³⁾. De medailleur had zijn werk vroeg tijdig gereedgemaakt, om dadelijk, als de heugelijke gebeurtenis zou hebben plaatsgehad, zijn penning te kunnen verkrijgbaar stellen. De eene zijde verbeeldde de gekroonde wapens van de ouders met als omschrift hunne namen, terwijl op de keerzijde de moeder gezeten was, met de jonggeborene op de schoot en een oranjeboom achter haar geplaatst. Op- en omschriften, die de naam van het kind en den datum der geboorte zouden vermelden, moesten slechts nog worden aangebracht. 19 December 1756 werd een prinsesje geboren, maar — overleed reeds een half uur na de geboorte. De voortvarende medailleur zat nu met zijn stempels, maar wist raad: Van den achter de prinses geplaatsten Oranjeboom liet hij, door een hevigen windvlaag een appel afrukken, terwijl

1) Vervolg van Loon 417.

2) Jaarboek voor Penningkunde 1914. p. 1-67.

3) Vervolg van Loon 101.

hij er het vertroostende omschrift op aanbracht: EEN ANDERE HOOP
VERVANGT DE EERSTE.

Zijn op plaat III. no. 2 afgebeelde landdagspenning van Friesland in 1752 gesla-
gen¹⁾ beeldt op de voorzijde Prinses Anna van Oranje af en op de keerzijde
de gekroonde wapens van Nassau en Groot-Brittannië, omringd door de wapens
der elf steden van de Provincie Friesland.

Zijn penning op de prelimineeren tot den vrede van Aken van 1748²⁾ verbeeldt
op de voorzijde het naar links gewende borstbeeld van stadhouder Willem IV
met het beeld van den Vrede, met vredetak en anker in de handen, de wapenen
vertredende (Plaat III 3).

Te Zeist, waar hij in het Broederhuis woonde, was Barend Christiaan van
Calker werkzaam³⁾; van wiens hand de prijspenningen der Maatschappij der
Nederlandsche letterkunde (1766)⁴⁾, het Zeeuwsch Genootschap der Wetens-
chappen (1769)⁵⁾, het provinciaal Utrechtsch Genootschap voor Kunst en
Wetenschap (1779)⁶⁾ zijn. Een zijner beste penningen is die in 1782 vervaardigd
op de besluiten omtrent het aannemen van J. Adams als afgezant van de
Vereenigde Staten van Amerika⁷⁾ en afwijzen van een afzonderlijken vrede met
Engeland, door de Staten van Friesland op hunne landsdagen genomen, welke
penningen door de Burger-Societeit „Voor Vrijheid en IJver” te Leeuwarden
aan de Staten was toegewijd. De oorspronkelijke teekeningen voor dezen
penning van Jacobus Buys zijn nog in de verzamelingen van het Friesch
Genootschap voorhanden. De laatste der door van Calker vervaardigde penning,
hij is te Zeist 20 Mei 1813 gestorven en ligt op de Hernhutter begraafplaats
aldaar begraven, is die op de eerste Nationale Vergadering te 's-Gravenhage
in 1796 gehouden⁸⁾.

Van de overige, meerendeels zeer onbeteekenende medailleurs uit de tweede
helft der 18de eeuw vermeld ik nog slechts J. H. Schepp, J. M. Lageman en
Theod. van Berckel, van welk drietal de eerste en laatste een welverdiende
reputatie genoten.

Jan Hendrik Schepp is vooral bekend door zijn zeer verdienstelijke portret-
penningen van Prins Willem V, zijn gemalin en kinderen,⁹⁾ verder door den zeer
smaakvollen eerepenning van den slag van Doggersbank (Plaat III. 6) in 1781¹⁰⁾,
welk laatste stuk door Heemsterhuis ontworpen is. Ook de zoo fraaie groote ge-
denkpenning aan den vice-admiraal P. A. de Suffren door de Nederl. O. I.
Compagnie geschonken, wegens het behouden van de Kaap de Goede Hoop

1) Vervolg van Loon 307.

2) Idem 238 en 266.

3) Jaarboek voor Penningkunde 1917. blz. 74.

4) Vervolg van Loon 395.

5) Idem 431-432.

6) Idem 480.

7) Idem 572 en Vrije Fries 1911.

8) Vervolg van Loon 837.

9) Vervolg van Loon 717.

10) Idem 567.

in 1784¹⁾ is zijn werk. Verder heeft hij ook als graveur in steenen verdienste en bezitten we van hem in cornalijn gesneden portretten van Prins Willem V en zijn gemalin²⁾. Ook is hij de vervaardiger van verdienstelijke plaquettes in gips van bekende landgenooten uit het laatste kwart der 18de eeuw.

J. M. Lageman was als stempelsnijder en tevens als handelaar in goud- en zilverwerk, „poppengoed, visite-, bruilofts-, bal- en danskaarten,” zooals zijn adreskaart luidt, te Amsterdam gevestigd in de Papenbrugsteeg. Het aantal door hem vervaardigde penningen is vrij aanzienlijk, zij herdenken meereendeels weinig belangrijke gebeurtenissen uit het laatste vierde gedeelte der 18de eeuw en hebben weinig kunstwaarde. Talrijk zijn de door hem in den handel gebrachte gelegenheidspenninkjes, als op de vriendschap, op de zegening van den vrede, de dankbaarheid en dergelijke onderwerpen.

Ten slotte nog een enkel woord over Theodoor Victor van Berckel, zeker de smaakvolste en bekwaamste medailleur uit het laatst der 18de eeuw³⁾. Van Berckel werd 21 April 1739 te 's-Hertogenbosch geboren, waar zoowel zijn vader als zijn grootvader als graveurs en zilversmeden gevestigd waren. Hij leerde het stempelsnijden van J. C. Marmé een niet onverdienstelijk medailleur aan de Munt te Kleef verbonden en vestigde zich na zijn huwelijk te Rotterdam, waar hij tot 1776 bleef, toen hij tot eerste stempelsnijder aan de Munt te Brussel benoemd werd. Deze functie vervulde hij tot 1792 toen de inval der Franschen in de Oostenrijksche Nederlanden hem noodzaakte zijn post op te geven. In 1792 werd hij tot eerste stempelsnijder aan de Munt te Weenen benoemd, uit welke betrekking hij op zijn verzoek, wegens zwakheid van gezicht, in 1803 ontslagen werd. In 1808 is hij in zijn geboortestad op 70 jarigen leeftijd gestorven.

Gedurende zijn verblijf in Holland (1761—1776) heeft hij voor 's Hertogenbosch verschillende vroedschapspenningen vervaardigd, waarvan die van 1776 ter gelegenheid dat de hertog van Brunswijk—Wolfenbützel 25 jaren gouverneur van die stad was, de voornaamste zijn⁴⁾. Ook bij het huwelijk van Willem V in 1767 sneed van Berckel de stempels voor een paar der beste penningen bij die gelegenheid in het licht gegeven⁵⁾. Zijn belooningspenning van de Académie des Beaux-Arts te Brussel⁶⁾, met het borstbeeld van den hertog van Lotharingen op de voorzijde en de op de keerzijde aangebrachte geniusjes van de teeken-, beeldhouw-, schilder- en bouwkunde in 1778 gesneden, is een der beste van zijn penningen. Zijn mooiste munt is de Zilveren Leeuw in 1790 door hem vervaardigd met de in een krans geplaatste wapens van de elf verbonden provinciën: Brabant, Henegouwen, Gelderland, Luxemburg, Oost- en West-Vlaanderen, Limburg, Namen, Doornik, 't Land van Doornik en Mechelen.

De onrustige laatste jaren der 18de eeuw waren, zooals van zelf spreekt,

¹⁾ Vervolg van Loon 607.

²⁾ Cat. Oranjepenningen Kon. Penning kabinet pl. XII. 1021 en 1023.

³⁾ Alph. de Witte. Le graveur Théodore Victor van Berckel. Essai d'un catalogue de son oeuvre. Louvain 1909.

⁴⁾ Vervolg van Loon 507, 508

⁵⁾ Vervolg van Loon 400, 401, 402.

⁶⁾ de Witte l.c. pl. V. 3.

weinig bevorderlijk voor de ontwikkeling van de kunst van den medailleur. Belangrijke heuchelijke gebeurtenissen, in onze geschiedenis, waard om in metaal te worden herdacht, vielen er niet voor, groote financiële verliezen en de druk der tijden benamen jubelende echtparen de lust om het oude gebruik: een „bruiloftspenning” aan hunne vrienden en bloedverwanten aan te bieden ter herinnering aan hun feest voort te zetten. Om dezelfde redenen werden er niet alleen geene nieuwe penningverzamelingen meer gevormd, maar verdwenen zelfs ontelbare gouden en zilveren penningen in den smeltkroes. Geen wonder dan ook, dat het beroep van medailleur geen droog brood meer opleverde en op het einde der 18de eeuw nog slechts de zeer bejaarde J. G. Holtzhey als stempelsnijder werkzaam was, al was het aantal door hem in die jaren uitgegeven penningen dan ook zeer gering.

De 19de eeuwse stempelsnijders stel ik mij voor in een volgend Jaarverslag te behandelen.

A. O. VAN KERKWIJK.

MERKTEEKEN DER VEREENIGNIG

waarmee na de eerste penning
alle door haar uit te geven pen-
ningen voorzien zullen worden.

R

N.V. DRUKKERIJ ELSEVIER
AMSTERDAM